

# History of Relationship Between Republic of Korea and Japan, 1965-2009

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น  
ค.ศ. 1965-2009

นภดลชาติประเสริฐ<sup>1</sup>

Nophadol Chartprasert

<sup>1</sup> ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษาและวรรณคดีอังกฤษ  
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความนี้มาจากโครงการวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์  
ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965-2009”  
ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์  
และดำเนินการวิจัยเสร็จสมบูรณ์ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2557

## Corresponding Author:

Nophadol Chartprasert, Department of History, Philosophy,  
and English Literature, Faculty of Liberal Arts,  
Thammasat University, Bangkok 10200, Thailand  
E-mail: chartprasert@hotmail.com

## **Abstract**

This research aims to study the history of the relationship between Japan and Republic of Korea from 1965 to 2009. From the study, the relationship can be divided into 3 periods: 1965–1983, 1983–2001 and 2001–2009. The relationship has gradually transformed from tensional and confrontational relations in the 1960s and the 1970s to become more interdependent since 1980s. However, since the 1980s, tensions between the two countries have occasionally occurred. Consequences of conflicts in the past, territorial disputes, security problems in the East Asia, the alignments with the US, economic developments and domestic politics can be considered as major factors which have determined the relationship between these two countries during the mentioned period.

**Keywords:** Japan, South Korea, territorial and historical conflicts, economic interdependence, America's Pacific alliance

## บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1965 ถึง 2009 ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1965 ถึง 2009 มีการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ที่เผชิญหน้าและค่อนข้างตึงเครียดในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 มาเป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาแม้จะเกิดความตึงเครียดขึ้นเป็นระยะก็ตาม ความขัดแย้งซึ่งเป็นผลมาจากอดีต ปัญหาพรมแดน ภัยคุกคามจากมหาอำนาจและประเทศเพื่อนบ้าน การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าว

**คำสำคัญ:** ญี่ปุ่น, เกาหลีใต้, ความขัดแย้งด้านดินแดนและประวัติศาสตร์, การพึ่งพากันและกันทางเศรษฐกิจ, การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ

## บทนำ

แม้ว่าสาธารณรัฐเกาหลี<sup>1</sup> และญี่ปุ่นจะเป็นพันธมิตรที่สำคัญกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น โดยเผชิญกับการคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ร่วมกัน รวมทั้งมีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาและพึ่งพิงกันอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ทั้งสองประเทศก็ต้องใช้เวลาเกือบสองทศวรรษกว่าที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันได้ ใน ค.ศ. 1965 แม้จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตแล้วก็ตามแต่ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นภายหลังจากนั้นก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นนัก ในขณะที่มีปัจจัยหลายประการที่เอื้อต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ก็มีปัญหาเชิงโครงสร้างบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการสานความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนับตั้งแต่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1965 จนถึงช่วงปลายทศวรรษที่ 2000 จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษา

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965-2009 นี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965-2009
2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965-2009 โดยเน้นถึงความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา
3. วิเคราะห์ความสำคัญของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965-2009

## ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965 – 2009 นี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 2009 ในการวิจัยดังกล่าวนี้จะศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศดังกล่าวทั้งในด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจและสังคม โดยศึกษาจากมุมมองของเกาหลีใต้ มุมมองของญี่ปุ่นรวมทั้งมุมมองของประเทศอื่นๆ ที่มีบทบาทต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น เช่น สหรัฐอเมริกา

---

<sup>1</sup> “สาธารณรัฐเกาหลี” เป็นชื่ออย่างเป็นทางการของเกาหลีใต้ เพื่อความกระชับในด้านการใช้ภาษาในบทความนี้จะเรียก “สาธารณรัฐเกาหลี” ว่า “เกาหลีใต้”

## ข้อจำกัดในการวิจัย

งานวิจัยตามข้อเสนอนี้มีข้อจำกัดดังนี้

1. ผู้วิจัยสามารถใช้เอกสารได้เฉพาะเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย
2. ผู้วิจัยไม่สามารถเดินทางไปค้นคว้าข้อมูลที่ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีและญี่ปุ่น เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ

## สมมุติฐาน

ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1965 ถึง 2009 มีการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ที่เผชิญหน้าและค่อนข้างตึงเครียดในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 มาเป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา แม้จะเกิดความตึงเครียดขึ้นเป็นระยะก็ตาม โดยมีความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากอดีต ปัญหาพรมแดน ภัยคุกคามจากมหาอำนาจและประเทศเพื่อนบ้าน การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าว

## วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965 – 2009 นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษแล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยนี้จะมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. เป็นข้อมูลเพื่อศึกษาค้นคว้าสำหรับนักศึกษาที่ศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญีปุ่นศึกษาและเกาหลีศึกษา
2. เป็นข้อมูลที่นักวิเคราะห์ข่าวทั้งในวงการสื่อสารมวลชนและในหน่วยงานราชการนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันได้
3. เป็นรากฐานสำหรับนักวิชาการในการต่อยอดองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวต่อไปในอนาคต

## การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกาหลีใต้และญี่ปุ่นนับได้ว่าเป็นประเทศที่มีความสำคัญไม่ว่าจะพิจารณาในระดับภูมิภาคหรือระดับโลก ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกโดยส่วนรวมอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

ในการนี้ แม้ว่าวงวิชาการของไทยจะมีการศึกษาเกี่ยวกับการต่างประเทศของญี่ปุ่นมาอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาเกี่ยวกับการต่างประเทศของเกาหลีใต้นั้นมีค่อนข้างน้อย ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบันที่อยู่ในรูปของงานวิจัยทางวิชาการและมีการตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างมาก่อน

สำหรับงานทางวิชาการในวงการศึกษาของไทยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อดังกล่าวมีอยู่บ้างไม่มากนัก เช่น “ญี่ปุ่น-เกาหลีใต้ : ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของมิตรภาพและความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นบทความทางวิชาการของนงนุช ชาติประเสริฐ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. 2531 (ค.ศ. 1988) โดยได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ในช่วงทศวรรษที่ 1960 ถึงทศวรรษที่ 1980

ส่วน “ปัจจัยซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐเกาหลี” ของ นงนุช ชาติประเสริฐ เป็นงานวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเขียนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) นั้นได้วิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายของเกาหลีใต้ทั้งในช่วงสงครามเย็นและหลังสงครามเย็น งานวิจัยดังกล่าวนั้นได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นไว้ในหลายส่วนโดยเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงปัจจัยทางประวัติศาสตร์และปัจจัยภายนอก

ในปี พ.ศ.2545 (ค.ศ.2002) ชูศักดิ์ ตั้งสกุล ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อการรวมเกาหลีในยุคหลังสงครามเย็น” ซึ่งเป็นงานทางวิชาการที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดยืนของญี่ปุ่นต่อการรวมคาบสมุทรเกาหลีที่แตกต่างไปจากมหาอำนาจอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีดังกล่าว

ส่วน “นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง” ของไชยวัฒน์ คำชู ซึ่งเป็นตำราที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.2549 (ค.ศ.2006) นั้น ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นไว้ในบทที่ 7 ซึ่งได้ระบุนายละเอียดที่สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น ยังมีวิทยานิพนธ์และงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงการต่างประเทศของเกาหลีใต้และการต่างประเทศของญี่ปุ่นในด้านต่าง ๆ งานทางวิชาการเหล่านี้มีเนื้อหาบางส่วนซึ่งไม่มากนักที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น

สำหรับในวงการวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษนั้น พบว่ามีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในรูปบทความซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนมากแล้วมักเน้นการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบัน ส่วนการศึกษาความสัมพันธ์ในอดีตนั้น มักเป็นการศึกษาเฉพาะเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง การศึกษาภาพรวมตั้งแต่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตจนถึงปัจจุบันยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด

สำหรับตำราที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนั้น พบว่ามีไม่มากนักและส่วนใหญ่ตีพิมพ์มานานแล้ว อาทิ หนังสือ *Japan and Korea: American's allies in the Pacific* ของ Marley (1981) *Japan and Korea: The political dimension* เขียนโดย Lee (1985) หนังสือ *Cooperative security in Northeast Asia: A China-Japan-South Korea coalition approach* โดย Mark (1990) *Japan and Korea in the 1990s: From antagonism to adjustment* แต่งโดย Bridges (1993) และ *Alignment despite antagonism: The United State-Korea-Japan security triangle* โดย Cha (1991) บทความรวมเล่ม เรื่อง “Japanese policy toward Korea” ของ Ahn (1993) “Japanese foreign policy toward Northeast Asia” เขียนโดย Mataka (2000) และ “Responding to Japan's Asian policy: The Korean calculus” แต่งโดย Lee & Moon (2002)

นอกจากนั้น ยังมีตำราที่นำเสนอเกี่ยวกับการต่างประเทศของเกาหลีใต้และการต่างประเทศของญี่ปุ่นในภาพรวมและในมิติที่เกี่ยวข้องกับมหาอำนาจต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทในเอเชียตะวันออกที่มักมีการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตำราในลักษณะดังกล่าวจะมีอยู่มากแต่ก็กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นค่อนข้างน้อย

## ผลการศึกษา

พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนับตั้งแต่ ค.ศ. 1965 จนถึง ค.ศ. 2009 นั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ช่วงแรกได้แก่ ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 1983 ส่วนช่วงที่สองได้แก่ ค.ศ. 1983 ถึง ค.ศ. 2001 และช่วงที่สามได้แก่ช่วง ค.ศ. 2001 ถึง ค.ศ. 2009

### ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 1983

ช่วงแรกนั้นได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 1983 ช่วงเวลาที่ยาวนานประมาณสองทศวรรษหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตนี้มีลักษณะเด่นหลายประการ ประการแรกได้แก่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้วยการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เนื่องจากความสัมพันธ์ทางด้านการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนของทั้งสองประเทศ เกาหลีใต้ซึ่งกำลังเร่งรัดพัฒนาประเทศนั้นต้องการการลงทุนจากญี่ปุ่น ส่วนสินค้าทุนจากญี่ปุ่นก็เป็นที่ต้องการสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ เนื่องจากคุณภาพดีและมีราคาถูก ในด้านการค้านั้น เกาหลีใต้ต้องการส่งสินค้าออกไปยังญี่ปุ่นซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีกำลังซื้อสูง ในขณะที่ญี่ปุ่นก็ต้องการส่งสินค้าอุตสาหกรรมเข้ามาขายในเกาหลีใต้ ซึ่งมีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วในช่วงดังกล่าว แม้เกาหลีใต้จะขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องเนื่องจากต้องนำเข้าสินค้าทุนจำนวนมาก แต่การค้าระหว่างประเทศทั้งสองก็เอื้อประโยชน์ให้แก่ทั้งฝ่ายเกาหลีใต้และญี่ปุ่น (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 251-252; Brands, 1976, pp. 13-14; Lee, 1985, pp. 68-96; Nakanishi, 2011, pp. 114-122; Watts, 1979, p. 68)

ส่วนประการที่สองนั้น ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่างเห็นถึงความสำคัญของสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง กำลังทหารบกซึ่งมีจำนวนประมาณ 30,000 นายของสหรัฐอเมริกาในคาบสมุทรเกาหลีมีความสำคัญต่อเสถียรภาพของภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งรวมถึงญี่ปุ่นด้วย แม้จะมีฐานทัพของสหรัฐอเมริกาหลายแห่งในญี่ปุ่น แต่ฐานทัพเหล่านั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นฐานทัพอากาศ ดังนั้นกำลังทางบกของสหรัฐอเมริกาในคาบสมุทรเกาหลีและกองเรือที่ 7 ของสหรัฐอเมริกาในน่านน้ำแปซิฟิกนอกจากจะเป็นการป้องปรามสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี<sup>2</sup> สาธารณรัฐประชาชนจีน<sup>3</sup>

<sup>2</sup> “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี” เป็นชื่ออย่างเป็นทางการของ “เกาหลีเหนือ” เพื่อความกระชับในการใช้ภาษา ในบทความนี้จะเรียก “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี” ว่า “เกาหลีเหนือ”

<sup>3</sup> ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จีนมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้งซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชื่ออย่างเป็นทางการของประเทศ ในบทความนี้คำว่า “สาธารณรัฐประชาชนจีน” จะใช้เรียกชื่อประเทศดังกล่าว ในระหว่างที่มีการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในช่วง ค.ศ. 1949 เป็นต้นมา และคำว่า “สาธารณรัฐจีน” จะใช้เรียกชื่อประเทศใน ค.ศ. 1911 ถึง 1949 ส่วนคำว่า “จักรวรรดิจีน” จะใช้เรียกชื่อประเทศดังกล่าวก่อนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1911

และสหภาพโซเวียตแล้ว<sup>4</sup> ยังมีผลทำให้กองกำลังของสหรัฐอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติการเพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกันกองกำลังทางอากาศของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นและกองเรือที่ 7 ดังกล่าวก็นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของเกาหลีใต้ในการเป็นฐานสนับสนุนปฏิบัติการทางทหารของกองกำลังทางบกซึ่งประจำการอยู่ที่เกาหลีใต้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นจะเป็นพันธมิตรที่สำคัญของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทั้งสองประเทศได้พยายามจำกัดระดับของพันธะด้านความมั่นคงที่มีต่อกันให้อยู่ในระดับต่ำโดยยังคงอิงอยู่กับกรอบของนโยบายด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา นโยบายดังกล่าวเกิดจากความไม่ไว้วางใจกันอันเป็นผลมาจากบาดแผลในอดีตและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในภายหลัง<sup>5</sup> นอกจากนี้ ข้อจำกัดจากรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นมาตรา 9 และนโยบายของรัฐบาลพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party) ที่เน้นการค้าและนโยบายต่างประเทศตามแนวลัทธิโยชิเดะ (Yoshida Doctrine) ก็มีส่วนอย่างสำคัญในการจำกัดบทบาททางด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนประการที่สามนั้น แม้ว่าทั้งสองประเทศมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน และพึ่งพิงกันในด้านความมั่นคง แต่ตลอดช่วงเวลาประมาณสองทศวรรษดังกล่าว ความขัดแย้งทางด้านการเมืองและสังคมระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นก็ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง หลายครั้งมีสาเหตุมาจากนโยบายของเกาหลีใต้และหลายครั้งเกิดจากนโยบายของญี่ปุ่นซึ่งในบางครั้งก็กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศอย่างรุนแรง (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 151-152, Cha, 1999, pp. 145-146, Hahn, 1985, p. 134; Lee, 1985, pp. 68-96; Nakanishi, 2011, pp. 114-122)

<sup>4</sup> ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 รัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้งซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชื่ออย่างเป็นทางการของประเทศ ในบทความนี้คำว่า “สหภาพโซเวียต” จะใช้เรียกชื่อประเทศดังกล่าว ในระหว่างที่มีการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในช่วง ค.ศ.1917 ถึง ค.ศ.1991 และคำว่า “สหพันธรัฐรัสเซีย” จะใช้เรียกชื่อประเทศดังกล่าวหลังจากมีการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ยุติลง ใน ค.ศ.1991 ส่วนคำว่า “จักรวรรดิรัสเซีย” จะใช้เรียกชื่อประเทศดังกล่าวก่อนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ.1917

<sup>5</sup> เกาหลีตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1910-1945 ในช่วง 35 ปีดังกล่าว ญี่ปุ่นได้สร้างความเจ็บช้ำให้กับชาวเกาหลีเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการนำทรัพยากรของเกาหลีไปใช้ประโยชน์ในญี่ปุ่น การนำชาวเกาหลีไปเป็นแรงงานในญี่ปุ่น การบังคับให้ชาวเกาหลีจำนวนหนึ่งให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่น การพยายามกลืนชาติในทางวัฒนธรรม ฯลฯ

## ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1983 ถึง ค.ศ. 2001

ช่วงที่สองได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1983 ถึง ค.ศ. 2001 ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ การขยายอำนาจอย่างรวดเร็วของสหภาพโซเวียตนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นการเข้ายึดครองอัฟกานิสถาน การสนับสนุนให้เวียดนามใช้กำลังเข้าเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชา รวมทั้งการขยายกำลังรบอย่างรวดเร็วในบริเวณชายฝั่งและน่านน้ำแปซิฟิก เป็นบริบทระหว่างประเทศที่ทำให้เกาหลีใต้กับญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น การประชุมสุดยอดระหว่างนายกรัฐมนตรีนาคาโซเน ยาสูฮิโระ (Nakasone Yasuhiro) และประธานาธิบดีชอน ดูฮวาน (Chun Doo-hwan) ใน ค.ศ. 1983 นั้นถือเป็นการวางรากฐานที่สำคัญสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศในช่วงสองทศวรรษต่อมา แม้ว่าการสิ้นสุดลงของสงครามเย็นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 จะทำให้ความตึงเครียดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกผ่นคลายลงระดับหนึ่งและดูเหมือนว่าความสำเร็จของเกาหลีใต้ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ กับสหภาพโซเวียตซึ่งสืบเนื่องจนมาถึงการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นสหพันธรัฐรัสเซียรวมถึงการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจะทำให้ญี่ปุ่นจะมีความสำคัญต่อเกาหลีใต้น้อยลง แต่การพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือก็ได้ทำให้เกาหลีใต้และญี่ปุ่นตระหนักว่าปัญหาความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างคงดำรงอยู่แม้จะเปลี่ยนรูปแบบไปจากช่วงสงครามเย็นก็ตาม (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 253-258; Glenn, 2005, pp. 207-210; Hahn, 1985, p. 34; Lokibe, 2011, pp. 176-194; Kim, 2007, pp. 459-460)

ส่วนในด้านเศรษฐกิจนั้น แม้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจะระหว่างทั้งสองประเทศยังคงเป็นไปด้วยดีแต่ก็เริ่มมีความผันผวนมากขึ้น กล่าวคือ การลงทุนของญี่ปุ่นในเกาหลีใต้เริ่มลดลงตามลำดับเนื่องจากญี่ปุ่นย้ายฐานการลงทุนไปยังประเทศอื่นๆ ในเอเชียที่มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าเกาหลีใต้ ในขณะที่ปริมาณการค้ารวมระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้แม้จะยังคงมีความสำคัญ แต่ตลาดของสินค้าญี่ปุ่นในเกาหลีใต้ก็ถูกแข่งขันอย่างรุนแรงจากสินค้าที่ส่งมาจากสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 258-287; Hook, 2005, pp. 24-23; Lokibe, 2011, p. 192; Rhyu & Lee, 2006, pp. 204-206)

## ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 2001 ถึง ค.ศ. 2009

ช่วงที่สามได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 2001 ถึง ค.ศ. 2009 ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ แนวคิดชาตินิยมซึ่งเกิดขึ้นทั้งจากเกาหลีใต้และญี่ปุ่นอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง บาดแผลจากอดีต วัฒนธรรมสมัยนิยมอันเป็นผลมาจากความสำเร็จในการผลิตและแพร่กระจายวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีใต้และการเผชิญภัยร่วมกันจากการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้

แนวคิดชาตินิยมและบาดแผลจากอดีตนั้นนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง ส่วนการเผชิญภัยร่วมกันจากการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือเป็นปัจจัยซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จำเป็นต้องขยายความร่วมมือกันในด้านความมั่นคง ในขณะที่วัฒนธรรมสมัยนิยมทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในระดับประชาชนซึ่งถึงแม้ยังไม่อาจเห็นผลได้ในระยะสั้น ก็นับเป็นการวางรากฐานสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ในระยะยาว การขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลโคอิซุมิ จุนอิชิโร (Koizumi Junichiro) ในเดือนเมษายน ค.ศ. 2001 เกิดขึ้นพร้อมกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่ยึดถือผลประโยชน์แห่งชาติที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกามากขึ้นรวมทั้งให้น้ำหนักกับความคิดชาตินิยมมากขึ้น การเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายาสุคุนิ (Yasukuni Shrine)<sup>6</sup> หลายครั้ง การแก้ไขแบบเรียน ประเด็นหญิงซึ่งต้องให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นโดยการบังคับ และความขัดแย้งในอำนาจอริบิไตเยนเอกะเอคโด/ทาเคชิมะ (Dokdo/ Takeshima) ซึ่งเป็นประเด็นที่สร้างความขัดแย้งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากความคิดชาตินิยมและบาดแผลจากอดีตเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามได้มีความพยายามที่จะจำกัดขอบเขตไม่ให้ความขัดแย้งเหล่านี้ขยายออกไปจนยากที่จะควบคุม ทั้งนี้เนื่องจากทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จำเป็นต้องพึ่งพากันในการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ นอกจากนั้นการติดต่อในระดับประชาชนซึ่งมีมากขึ้นก็มีผลทำให้ประชาชนในประเทศทั้งสองมีความเข้าใจกันมากขึ้นกว่าเดิม (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 259-275; Cooney & Scarbrough, 2008, pp. 176-178; Kim, 2007, pp. 461-480; Kingston, 2011, pp. 195-201; Uk and Roching, 2011, p. 192)

---

<sup>6</sup> ศาลเจ้ายาสุคุนิเป็นศาลเจ้าซึ่งมีการอันเชิญดวงวิญญาณของผู้ที่ชาวญี่ปุ่นมองว่าเสียสละชีวิตเพื่อชาติมาสถิตอยู่ ณ ศาลเจ้าดังกล่าว ซึ่งรวมทั้งผู้ที่ถูกตัดสินว่าเป็นอาชญากรสงคราม Class A การที่ผู้นำทางการเมืองเดินทางไปแสดงความเคารพดวงวิญญาณดังกล่าวทำให้เพื่อนบ้านในเอเชียมองว่าเป็นการพยายามฟื้นฟูลัทธิจักรวรรดินิยมขึ้นมาอีก

## ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 2009

ตามที่ได้สรุปมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ในช่วง ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 2009 นั้นมีความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง

### ความต่อเนื่อง

ในด้านความต่อเนื่องนั้นในประการแรกจะเห็นได้ชัดจากความสัมพันธ์ทางอ้อมในการเผชิญภัยร่วมกัน ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่างก็เผชิญกับภัยจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ในช่วงสงครามเย็นทั้งสองประเทศต้องเผชิญกับการคุกคามทั้งทางตรงและทางอ้อมจากสหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน และเกาหลีเหนือ เมื่อพิจารณาจากที่ตั้งของทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นแล้วจะเห็นว่าทั้งสองประเทศมีที่ตั้งที่มีนัยยะสำคัญทางยุทธศาสตร์กล่าวคือมีที่ตั้งประชิดในกรณีของเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ และใกล้กันมากในกรณีของเกาหลีใต้และญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต ด้วยเหตุนี้ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จึงมีผลประโยชน์ร่วมกันในการป้องกันตนเองจากการคุกคามดังกล่าว แม้ทั้งสองประเทศมีนโยบายต่างประเทศและนโยบายทางด้านความมั่นคงที่เป็นอิสระจากกัน แต่การที่ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ต่างก็เป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาโดยร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการปิดล้อมโลกคอมมิวนิสต์ (Containment Policy) ในเอเชียตะวันออกในช่วงสงครามเย็นก็ทำให้ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นเกี่ยวพันกันในด้านความมั่นคงทางอ้อม<sup>7</sup> ความเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเทศย่อมส่งผลกระทบต่อนโยบายของอีกประเทศหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในกรณีที่เกิดสงครามขึ้นในคาบสมุทรเกาหลี ญี่ปุ่นย่อมถูกดึงเข้าไปเกี่ยวพันกับความขัดแย้งต่าง ๆ ดังกล่าว ฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นจะต้องถูกใช้เพื่อการปกป้องเกาหลีใต้ นอกจากนั้นทรัพยากรทางด้านพลเรือนของญี่ปุ่นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำสงครามก็อาจจะถูกระดมมาเพื่อประโยชน์ดังกล่าวหากสงครามขยายตัวออกไปจนกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่น กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นก็จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานการณ์ดังกล่าวหากเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการเมืองภายในของทั้งสองประเทศ ฝ่ายนิยมสันติในญี่ปุ่นย่อมจะเคลื่อนไหวต่อต้านโดยอ้างข้อห้ามตามรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ส่วนประชาชนในเกาหลีใต้นั้นแม้จะเผชิญภัยจากภายนอกแต่การเข้ามาเกี่ยวข้องของกองกำลังญี่ปุ่นในดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้อธิปไตยของเกาหลีใต้เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้เนื่องจากเป็นการตอกย้ำความทรงจำจากการปกครองที่กดขี่ในสมัยที่ญี่ปุ่นปกครอง

<sup>7</sup> ญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกับสหรัฐอเมริกาในลักษณะทวิภาคีใน ค.ศ. 1951 ส่วนเกาหลีใต้ก็มีการทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1953 ซึ่งความร่วมมือทางด้านการความมั่นคงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการสกัดกั้นโลกคอมมิวนิสต์โดยสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร (Containment Policy) ในการนั้นนอกจากการมีสนธิสัญญาความมั่นคงดังที่ได้กล่าวไปแล้ว สหรัฐอเมริกาได้มีบทบาทสำคัญใน NATO, CENTO, SEATO และ ANZUS อีกด้วย

เกาหลีระหว่าง ค.ศ. 1910 ถึง ค.ศ. 1945 เจื่อนโซดังกล่าวเป็นสิ่งที่สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้และญี่ปุ่น ทราบเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าตลอดช่วงสงครามเย็นทั้งสามประเทศจึงพยายามดำเนิน นโยบายต่อกันและต่อประเทศคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยคำนึงถึงเจื่อนโซดังกล่าวควบคู่ไป ด้วย (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 259-275; Cooney & Scarbrough, 2008, pp. 176-178; Iokibe, 2011, p. 203; Kim, 2009, pp. 461-480; Kingston, 2011, pp. 195-201)

สงครามเย็นซึ่งสิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 มีผลโดยตรงต่อดุลแห่งอำนาจในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการเปลี่ยนระบอบการปกครองและระบบ เศรษฐกิจในประเทศดังกล่าวรวมทั้งการปรับนโยบายต่างประเทศและเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของ สาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งดำเนินการมาก่อนหน้านั้นมีผลทำให้ภัยคุกคามจากทั้งสองประเทศที่มีต่อ ญี่ปุ่นและเกาหลีได้ลดลง การพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ระหว่างเกาหลีใต้กับสหภาพโซเวียต ยังสืบต่อมาถึงช่วงสหพันธรัฐรัสเซียรวมทั้งพัฒนาความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งมีความ เข้มข้นมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงดัง กล่าว อย่างไรก็ตามแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือยัง คงดำรงอยู่และทวีความรุนแรงมากขึ้น การพัฒนาขีปนาวุธและทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ ถือได้ว่าเป็นการคุกคามโดยตรงต่อทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามความขัดแย้งอันเป็นผลมา จากเหตุการณ์ในอดีตรวมทั้งปัญหาพรมแดนในกรณีของเกาะทาเคชิมะ/ถกโดทำให้ทั้งสองประเทศ ไม่สามารถที่จะร่วมมือกันได้โดยตรงในการเผชิญกับภัยคุกคามดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ความร่วมมือกันทาง อ้อมโดยผ่านการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาจึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศทั้งสองในช่วง หลังสงครามเย็น (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 259-275; Kim, 2007, pp. 461-480; Kingston, 2011, 195-201)

ความต่อเนื่องประการที่สองที่เห็นได้อย่างเด่นชัดคือความร่วมมือในทางเศรษฐกิจ แม้จะมีความ ขัดแย้งกันหลายด้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ที่ดึงดูดทางภูมิศาสตร์ ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ ขนาดของตลาด และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นในช่วงนับตั้งแต่ทศวรรษ ที่ 1960 เป็นต้นมาก่อให้เกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกื้อกูลซึ่งกัน นโยบายซึ่งเน้นการเร่งรัดพัฒนา อุตสาหกรรมหนักของรัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดีปาร์ค จองฮี (Park Chung-hee) ทำให้ เกาหลีใต้ต้องการเงินทุนและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวอย่างเร่งด่วน ในการ นี้ญี่ปุ่นอยู่ในฐานะที่โดดเด่นที่สุดที่จะตอบสนองต่อนโยบายดังกล่าวของเกาหลีใต้ได้ เนื่องจากญี่ปุ่น เองก็ต้องการส่งออกเทคโนโลยีเกี่ยวกับอุตสาหกรรมหนักไปยังตลาดโลกซึ่งในขณะนั้นเมื่อเทียบกับ ประเทศอื่น ๆ ในเอเชียแล้วเกาหลีใต้อยู่ในฐานะที่พร้อมที่สุดที่จะรับการสนับสนุนทางการเงินรวมทั้ง นำเทคโนโลยีของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้จึงขยายตัวอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1960 จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความต่อเนื่องดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีดุลยภาพทั้งนี้เนื่องจากเกาหลีใต้ขาดดุลการค้า

ต่อญี่ปุ่นมาอย่างต่อเนื่องแม้จะมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่ก็ไม่สามารถปรับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างดังกล่าวได้ (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 259-275; Cooney & Scarbrough, 2008, pp. 176-178; Kim, 2007, pp. 461-480)

ความต่อเนื่องประการที่สามเป็นความต่อเนื่องในเชิงลบซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองตลอดมารวมทั้งมีผลเหนี่ยวนำการพัฒนาความสัมพันธ์ในสองข้อแรกด้วย ความต่อเนื่องดังกล่าวได้แก่ความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากการยึดครองเกาหลีโดยญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1910 ถึง ค.ศ. 1945 การกดขี่ต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้กระทำในช่วงดังกล่าวเป็นความทรงจำที่มีผลอย่างมากต่อความรู้สึกด้านลบที่ชาวเกาหลีมีต่อชาวญี่ปุ่น ในขณะที่ญี่ปุ่นเองก็มีความหลากหลายในมุมมองที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าว แม้ว่าจะมีชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งเข้าใจความรู้สึกของชาวเกาหลีและพยายามแก้ไขสิ่งที่ได้ทำผิดพลาดไปในอดีต แต่ก็มีชาวญี่ปุ่นอีกจำนวนหนึ่งมองการยึดครองเกาหลีแตกต่างออกไปจากกลุ่มแรกและพยายามดำเนินการเพื่ออธิบายความชอบธรรมต่อการกระทำดังกล่าวอยู่เป็นระยะ ๆ บ่อยครั้งที่การกระทำดังกล่าวซึ่งเกิดขึ้นจากผู้ที่ยึดตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญหรือมีชื่อเสียงในสังคมได้ทำให้เกิดการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นอย่างรุนแรงในเกาหลีได้ แม้ทั้งสองประเทศจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันมากกว่าสี่สิบปีแล้ว แต่ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างดังกล่าวก็ยังดำรงอยู่ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตได้ว่าแม้ความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากอดีตดังกล่าวมักส่งผลกระทบทำให้ความร่วมมือทางการเมืองไม่ราบรื่น แต่โดยภาพรวมแล้วปัญหาดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากนักเนื่องจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศทราบดีว่าเกาหลีใต้และญี่ปุ่นจำเป็นต้องพึ่งพาและพึ่งพิงกันในทางเศรษฐกิจ ความต่อเนื่องประการสุดท้ายได้แก่ความขัดแย้งเรื่องดินแดน อาณาเขตทางทะเลโดยเฉพาะอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะด็อกโด/ทาเคชิมะนับเป็นปัญหาเรื้อรังที่สร้างความตึงเครียดให้กับความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นมาอย่างต่อเนื่อง ความขัดแย้งซึ่งยังไม่มีแนวโน้มว่าจะยุติลงในอนาคตอันใกล้นี้มักถูกทำให้บานปลายจากทั้งสองฝ่ายเป็นระยะ ๆ ซึ่งบางครั้งมีผลทำให้ความร่วมมือในด้านอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องโดยตรงหยุดชะงักไปด้วย (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 259-275; Kim, 2007, pp. 461-480; Kingston, 2011, pp. 195-201; Uk and Roehing, 2011, p. 192)

### ความเปลี่ยนแปลง

สำหรับความเปลี่ยนแปลงนั้น การเดินทางเยือนซึ่งกันและกันของหัวหน้ารัฐบาลซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่นายกรัฐมนตรีนาคาโซเน ยาสุฮิโระของญี่ปุ่นเดินทางไปเยือนเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1983 นับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากนับตั้งแต่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันมานับตั้งแต่ ค.ศ. 1965 ไม่เคยมีการเดินทางไปเยือนอย่างเป็นทางการของผู้ในระดับหัวหน้ารัฐบาลเลย หลังจากการเดินทางเยือนดังกล่าวก็มีการเดินทางเยือนในระดับหัวหน้ารัฐบาลอย่างต่อเนื่องซึ่งมีผลทำให้

ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นพัฒนาไปในทางที่ผ่อนคลายมากขึ้น สำหรับความเปลี่ยนแปลงประการที่สองได้แก่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นที่เปลี่ยนไปจากการที่เกาหลีใต้ต้องพึ่งพิงเงินทุน เทคโนโลยี รวมทั้งตลาดของญี่ปุ่นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1960 ถึงกลางทศวรรษที่ 1980 มาเป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกันมากขึ้นนับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา สำหรับความเปลี่ยนแปลงประการที่สามได้แก่การที่ประชาชนของทั้งสองประเทศยอมรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของกันและกันมากขึ้น แม้โดยภาพรวมแล้วทัศนคติทางลบยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันของประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านทั้งสองที่ แต่การที่ชาวเกาหลีใต้เปิดรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นเปิดรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีใต้มากขึ้นก็มีส่วนทำให้ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันค่อยๆ ลดลง การร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันฟุตบอลโลกใน ค.ศ. 2002 นั้นถือได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ ทั้งนี้เนื่องจากนับตั้งแต่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันเป็นต้นมา ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นไม่เคยร่วมกันทำงานในกิจกรรมที่สำคัญระดับนี้มาก่อน การจัดการแข่งขันฟุตบอลโลกรอบสุดท้ายซึ่งต้องมีการดำเนินงานที่ซับซ้อนและละเอียดรอบคอบในทุกขั้นตอนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ทั้งจากภาครัฐและเอกชนของทั้งสองฝ่ายจะต้องร่วมกันทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี ความสำเร็จในการจัดการแข่งขันดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่าหากผลสำเร็จมีความสำคัญมากพอ ทั้งสองฝ่ายก็พร้อมที่จะเรียนรู้และประนีประนอมซึ่งกันและกันรวมทั้งผลักดันจนประสบความสำเร็จได้ (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549, 247-275; Nakanishi, 2011, pp. 114-122; Kim, 2007, pp. 461-480; Lee, 1985, pp. 68-96)

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการสุดท้ายได้แก่การประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำรัฐบาลของเกาหลีใต้ ญี่ปุ่นและสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเริ่มจัดขึ้นใน ค.ศ. 2008 การประชุมดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นเวทีระหว่างประเทศเวทีแรกที่ผู้นำของทั้ง 3 ประเทศซึ่งมีความขัดแย้งกันมาอย่างซับซ้อนนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีโอกาสที่จะหารือร่วมกันในประเด็นต่างๆ โดยไม่มีมหาอำนาจจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าท่าทีของสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงดังกล่าวจะมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการประชุมดังกล่าวในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความต้องการของรัฐบาลเกาหลีใต้และญี่ปุ่นที่จะให้มีเวทีระหว่างประเทศดังกล่าวก็มีความสำคัญต่อการทำให้การประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำรัฐบาลของเกาหลีใต้ ญี่ปุ่นและสาธารณรัฐประชาชนจีนเกิดขึ้น (Cabinet Public Relations Office, 2011)

## ปัจจัยซึ่งมีผลต่อความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น

สำหรับปัจจัยซึ่งมีผลต่อความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นมีหลายปัจจัย

### ปัจจัยทางภูมิศาสตร์

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์นั้นนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น แม้ว่าทั้งสองประเทศไม่มีพรมแดนทางบกติดต่อกันแต่ก็มีที่ตั้งใกล้เคียงกันโดยทางตอนใต้สุดของคาบสมุทรเกาหลีห่างจากเกาะคิวชู (Kyushu) ของญี่ปุ่นเพียง 60 กิโลเมตรโดยมีช่องแคบซีชิม่า (Tsushima) กั้นอยู่ อารยธรรมจากภาคพื้นทวีปได้หลั่งไหลเข้าสู่ญี่ปุ่นโดยผ่านคาบสมุทรเกาหลีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต อารยธรรมซึ่งญี่ปุ่นรับมาผสมผสานกับอารยธรรมพื้นเมืองดั้งเดิมของตนนั้น นอกจากจะรับมาจากจีนโดยตรงแล้ว ส่วนหนึ่งก็เป็นอารยธรรมจีนที่มาจากเกาะญี่ปุ่นในแคว้นต่าง ๆ ในคาบสมุทรเกาหลี ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมเกาหลีและญี่ปุ่นจึงมีลักษณะร่วมและใกล้เคียงกันหลายด้าน ส่วนการรุกรานเกาหลีโดยญี่ปุ่นหลายครั้งก็ได้มีผลอย่างสำคัญต่อความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองมาอย่างต่อเนื่องซึ่งรวมถึงช่วงเวลาว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมาด้วย (Ebrey, Walthall & Palais, 2009, pp. 114-118)

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านความมั่นคง แม้ระยะทางระหว่างหมู่เกาะญี่ปุ่นกับแผ่นดินใหญ่จะเป็นปราการอย่างดีในการสกัดกั้นการรุกรานจากแผ่นดินใหญ่ทำให้ญี่ปุ่นไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับศึกสงครามที่เกิดขึ้นอยู่รอบนอกแผ่นดินใหญ่มากนัก แต่ในบางครั้งก็ได้มีความพยายามในการยกทัพข้ามช่องแคบซีชิม่าเพื่อขยายอำนาจ ในสมัยคะมะกุระ (Kamakura) นั้น ชาวมองโกล (Mongol) ซึ่งปกครองจักรวรรดิจีนเคยพยายามยกทัพเรือกำลังพลมหาศาลมาโจมตีญี่ปุ่นโดยใช้คาบสมุทรเกาหลีเป็นฐานที่มั่นแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากวางแผนการรบที่ผิดพลาดรวมทั้งถูกสกัดกั้นด้วยพายุที่รุนแรง<sup>8</sup> ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ฮิเดะโยชิ โตโยโตมิ (Hideyoshi Toyotomi) ก็ได้นำกองทัพรุกรานเกาหลีเพื่อเป็นทางผ่านไปสู่จีนแต่ก็ประสบกับความล้มเหลว<sup>9</sup> แม้สงครามใหญ่ดังกล่าวจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็ได้ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการตั้ง (location) ของเกาหลีและญี่ปุ่นในทางยุทธศาสตร์ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นซึ่งพัฒนาประเทศเจริญก้าวหน้าได้ระดับหนึ่งประสงค์ที่จะขยายอำนาจเข้าไปในคาบสมุทรเกาหลีซึ่งจีนมีอิทธิพลอยู่ การขยายอำนาจของญี่ปุ่นนำไปสู่สงครามจีน-ญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1894-1895 (Sino-Japanese

<sup>8</sup> มองโกลยกทัพมาโจมตีญี่ปุ่นถึง 2 ครั้งใน ค.ศ. 1274 และ ค.ศ. 1281 แต่ก็ล้มเหลวทั้ง 2 ครั้ง

<sup>9</sup> การรุกรานดังกล่าวแม้จะไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่ก็ได้สร้างความเสียหายให้กับเกาหลีเป็นอย่างมาก

War, 1894-1895) ซึ่งญี่ปุ่นประสบชัยชนะและมีอำนาจมากขึ้นในคาบสมุทรเกาหลี ในเวลาต่อมา ญี่ปุ่นก็ได้ตระหนักถึงภัยคุกคามจากจักรวรรดิรัสเซียซึ่งพยายามขยายอำนาจลงมาสู่คาบสมุทรเกาหลี ผู้นำญี่ปุ่นในขณะนั้นมองว่าท่าทีดังกล่าวของจักรวรรดิรัสเซียเป็นภัยต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นและในการที่จะปกป้องผลประโยชน์ของญี่ปุ่นอย่างได้ผลนั้นการเร่งขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในคาบสมุทรเกาหลีเป็นสิ่งที่จำเป็น ความขัดแย้งดังกล่าวนำไปสู่สงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่นใน ค.ศ.1904-1905 (Russo-Japanese War, 1904-1905)ชัยชนะของญี่ปุ่นในสงครามดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นมีอำนาจเหนือคาบสมุทรเกาหลีและตามมาด้วยการผนวกคาบสมุทรเกาหลีเข้าเป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นใน ค.ศ.1910 หลังจากนั้น ญี่ปุ่นได้ใช้คาบสมุทรเกาหลีเป็นฐานในการขยายอำนาจเข้าไปยังแมนจูเรียซึ่งเป็นดินแดนของสาธารณรัฐจีน การขยายอำนาจดังกล่าวนำไปสู่การยึดครองแมนจูเรียในต้นทศวรรษที่ 1930 ซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นเริ่มถูกโดดเดี่ยวจากประชาคมโลก (ไชยวัฒน์ คำชู, รสลิน ศิริยะพันธุ์ และชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข, 2552, 10-11-10-13; สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2552, 11-11-11-15)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ลึกลับสุดลง สถานการณ์บนคาบสมุทรเกาหลียังคงมีความสำคัญต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น การแบ่งเกาหลีออกเป็น 2 ส่วนโดยสหภาพโซเวียตปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเหนือเส้นละติจูด (latitude) ที่ 38 องศาเหนือและสหรัฐอเมริกาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นใต้เส้นละติจูดดังกล่าว นั้นมีผลทำให้เกาหลีถูกแบ่งออกเป็นสองประเทศจนถึงทุกวันนี้<sup>10</sup> การแบ่งแยกดังกล่าวเป็นผลบวกต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น เนื่องจากการแบ่งแยกดังกล่าวมีผลทำให้เกาหลีได้มีสถานะเปรียบเสมือนรัฐด้านหน้าในการป้องกันกาขยายอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ กำลังทางบกของสหรัฐอเมริกาที่ประจำการอยู่ในเกาหลีใต้นั้น นอกจากจะมีบทบาทสำคัญในการปกป้องเกาหลีใต้แล้วยังมีความสำคัญในการปกป้องญี่ปุ่นทางอ้อมอีกด้วย เมื่อพิจารณามิตีด้านความมั่นคงโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่ากองกำลังทางบกของสหรัฐอเมริกาในเกาหลีใต้ และกองกำลังทางอากาศของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น รวมทั้งกองเรือที่ 7 ในมหาสมุทรแปซิฟิกเกือบล้อมทั้งกันและกันอย่างเป็นระบบในการรักษาเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออก การมีที่ตั้งที่ใกล้กันระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ยังนำมาซึ่งความขัดแย้งในด้านพรมแดนทางทะเลและปัญหาการมีกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะที่ตั้งอยู่ระหว่างประเทศทั้งสองซึ่งเรือวิ่งมาจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 การกำหนดพรมแดนทางทะเลระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีส่วนใต้ก็ได้เกิดปัญหาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสิทธิในการประมงเนื่องจากแนวทางที่สหรัฐอเมริกากำหนดให้ชั่วคราวในช่วงที่ยึดครองญี่ปุ่นนั้นเอื้อประโยชน์ให้กับเกาหลีใต้มากกว่าญี่ปุ่น เมื่อมีการก่อตั้งสาธารณรัฐเกาหลีขึ้นใน ค.ศ.1948 ประธานาธิบดีซิมงรี (Syngman Rhee) ของเกาหลีใต้ได้ประกาศเขตทำการประมงโดยยึดแนวทางที่สหรัฐอเมริกากำหนด

<sup>10</sup> สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตได้เข้าไปปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นใน ค.ศ.1945 ต่อมาทั้งสองประเทศมหาอำนาจไม่สามารถตกลงกันได้ในการจัดตั้งรัฐบาลปกครองเกาหลีซึ่งมีผลทำให้มีการก่อตั้งสาธารณรัฐเกาหลีและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลีขึ้นใน ค.ศ.1948

ไว้เป็นหลักซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นไม่ยอมรับ ปัญหาดังกล่าวกลายเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งในการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ (ไชยวัฒน์ คำชู, รสลิน ศิริยะพันธุ์ และชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข, 2552, 10-11-10-13; Choi, 1987, pp. 98-99)

นอกจากนั้น การที่ทั้งสองประเทศต่างก็อ้างกรรมสิทธิ์เหนือเกาะซึ่งเกาหลีเรียกว่าดักโดและญี่ปุ่นเรียกว่าทาเคชิมะได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการสิ้นสุดลงของสงครามเย็น นอกจากนั้นการที่ทั้งสองประเทศมีที่ตั้งอยู่ใกล้กันทำให้ในบางช่วงเวลาการเมืองภายในของประเทศหนึ่งก็ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกประเทศหนึ่ง เช่น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประธานาธิบดีคิม แดจุง (Kim Dae-jung) ในช่วงที่ลี้ภัยทางการเมืองในญี่ปุ่นเมื่อครั้งยังเป็นแกนนำในการต่อสู้กับรัฐบาลของประธานาธิบดีปาร์ค จองฮี กระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพทางการเมืองของเกาหลีใต้ในระดับหนึ่ง ส่วนการลักพาตัว คิม แดจุงกลับมายังเกาหลีใต้ซึ่งเชื่อกันว่ารู้เห็นโดยรัฐบาลเกาหลีใต้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก (ไชยวัฒน์ คำชู, รสลิน ศิริยะพันธุ์ และชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข, 2552, 10-13; สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2552, 11-43-11-44; The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2011)

ส่วนการแข่งขันและการเผชิญหน้ากันระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ก็มีผลต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การก่อตั้งกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นในกลางทศวรรษที่ 1950 แม้จะถูกวิจารณ์ว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ของญี่ปุ่นส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากสถานการณ์ความมั่นคงที่เปลี่ยนไปอันเป็นผลมาจากสงครามเกาหลี แม้ว่าทางการญี่ปุ่นพยายามหลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงแต่เมื่อเกิดความตึงเครียดขึ้นบนคาบสมุทรเกาหลีญี่ปุ่นก็ย่อมได้รับผลกระทบด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ญี่ปุ่นกังวลเป็นอย่างมากเมื่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกาพิจารณาที่จะการลดกำลังทหารของสหรัฐอเมริกาซึ่งประจำการอยู่ที่เกาหลีใต้ การแข่งขันกันสะสมและผลิตอาวุธในคาบสมุทรเกาหลีก็มีผลต่อญี่ปุ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การยิงขีปนาวุธของเกาหลีเหนือข้ามเกาะฮอนชู (Honshu) ของญี่ปุ่นไปตกในมหาสมุทรแปซิฟิกใน ค.ศ.1998 และ ค.ศ.2004 แม้จะเป็นการแสดงแสนยานุภาพของเกาหลีเหนือต่อทุกประเทศที่เกาหลีเหนือเห็นว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม แต่การกระทำดังกล่าวเป็นการคุกคามญี่ปุ่นโดยตรงมากกว่าเป็นการคุกคามเกาหลีใต้หรือสหรัฐอเมริกาซึ่งเผชิญหน้าโดยตรงกับเกาหลีเหนือ ส่วนวิกฤตการณ์นิวเคลียร์นั้น ญี่ปุ่นก็ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยในหลายลักษณะที่เห็นได้ชัดก็คือการเจรจา 6 ฝ่ายซึ่งมีญี่ปุ่นร่วมอยู่ด้วย (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2552, 11-43-11-45)

## ปัจจัยทางประวัติศาสตร์

ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น แม้ว่าในช่วง 2 ทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งสองประเทศจะมีเศรษฐกิจในระบบเสรี เป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา และเผชิญกับการคุกคามจากสหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีนและเกาหลีเหนือร่วมกัน แต่ทั้งสองประเทศใช้เวลาาร่วม 20 ปีกว่าจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันได้ การที่เกาหลีถูกญี่ปุ่นยึดครองอยู่ถึง 35 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1910-1945 เป็นบาดแผลลึกซึ่งมีผลต่อการปรับความสัมพันธ์ นอกจากนั้น การที่เกาหลีใต้และญี่ปุ่นมองเหตุการณ์ดังกล่าวจากมุมมองที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาวเกาหลีกับชาวญี่ปุ่น ชาวเกาหลีส่วนใหญ่มองญี่ปุ่นในฐานะผู้รุกรานที่โหดร้าย ชาวเกาหลีเห็นว่าญี่ปุ่นควรสำนึกผิดในการกระทำของตนและขอโทษต่อชาวเกาหลีอย่างจริงจัง นอกจากนั้นญี่ปุ่นควรชดเชยค่าเสียหายต่างๆที่ญี่ปุ่นทำให้เกิดขึ้นในช่วง 35 ปีดังกล่าว ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นส่วนหนึ่งมักมองว่าเกาหลีในขณะนั้นมีความอ่อนแอ มีปัญหาภายในมากมาย และมหาอำนาจต่างๆ ก็ได้พยายามเข้ามาบีบบังคับในเกาหลี การที่ญี่ปุ่นเข้ามายึดครองเกาหลีนั้น ญี่ปุ่นได้พัฒนาเกาหลีหลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณูปโภค ด้านการศึกษารวมทั้งด้านอุตสาหกรรม ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่จำเป็นต้องสำนึกผิดและขอโทษต่อสิ่งที่กระทำในเกาหลี<sup>11</sup> นอกจากนั้น ปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินของญี่ปุ่นในเกาหลีใต้และทรัพย์สินของเกาหลีใต้ซึ่งญี่ปุ่นนำกลับไปยังญี่ปุ่นก็เป็นประเด็นปัญหาซึ่งต้องใช้เวลายาวนานกว่าที่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันได้<sup>12</sup> บาดแผลเหล่านี้มีผลเป็นอย่างมากต่อการเจรจาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงทศวรรษที่ 1960 (ไชยวัฒน์ คำชู, รสลิน ศิริยะพันธุ์ และชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข, 2552, 10-8-10-10; สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2552, 11-11-11-15; Han, 1970, p. 292; Henthorn, 1971, p. 85)

แม้ทั้งสองประเทศจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันได้สำเร็จใน ค.ศ.1965 แต่ความขมขื่นอันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ในอดีตก็ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นเป็นระยะ ๆ การแก้ไขแบบเรียนของญี่ปุ่นในหลายโอกาสซึ่งชาวเกาหลีได้มองว่าเป็นการบิดเบือนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความก้าวร้าวของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียสร้างปัญหาให้กับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศเป็นระยะ ๆ นอกจากนั้นการแสดงความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้นำพรรคการเมือง ตลอดจนบุคคลที่มีชื่อเสียงต่อการผนวกเกาหลีไปในทาง

<sup>11</sup> แม้จะมีความพยายามของผู้บริหารทางการเมืองของทั้งสองประเทศที่จะสมานบาดแผลดังกล่าว แต่มุมมองที่แตกต่างกันเกี่ยวกับช่วงที่เกาหลีถูกญี่ปุ่นยึดครองในหมู่ประชาชนและผู้ที่มีบทบาทในสังคมของทั้งสองประเทศยังคงดำรงอยู่ ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาดังกล่าวถูกนำมากล่าวถึงเป็นระยะๆและมักก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นอยู่เสมอ

<sup>12</sup> ปัญหาดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการยึดครองเกาหลีโดยญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1910-1945

ที่สร้างความชอบธรรมให้กับญี่ปุ่นซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ก็มักส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง ทำให้และการกระทำในลักษณะดังกล่าวมักก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากรัฐบาลเกาหลีใต้และประชาชนชาวเกาหลีทุกครั้ง บางครั้งปฏิกิริยารุนแรงถึงขนาดกระทบกระเทือนต่อความร่วมมือที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้น แม้ว่าในช่วงทศวรรษ 2000 จะได้มีความพยายามในหมู่นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนในการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับอดีตร่วมกัน แต่ดูเหมือนว่าความพยายามดังกล่าวยังอยู่ในวงการวิชาการเป็นหลักและไม่ได้รับการตอบสนองจากสังคมในวงกว้างมากนัก (Han, 1970, p. 292, Henthorn, 1971, p. 85)

### ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศ

ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศนั้นนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น แม้ว่าทั้งสองประเทศมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรี แต่การเมืองในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกัน ญี่ปุ่นนั้นมีการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ ค.ศ. 1952 ในขณะที่เกาหลีใต้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองหลายครั้งซึ่งในบางกรณีเป็นไปอย่างรุนแรง การปกครองในสมัยประธานาธิบดีซุงมันรีนั้นมีลักษณะโน้มเอียงไปทางอำนาจนิยม หลังจากซึ่งมันรีหมดอำนาจลงและมีประชาธิปไตยในช่วงสั้นๆ ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 ต่อมาชาวเกาหลีใต้ก็ตั้งอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการของประธานาธิบดีปาร์ค จองฮี และชอนดุกฮวานที่นานเกือบ 3 ทศวรรษ ระบอบประชาธิปไตยในเกาหลีใต้เริ่มเติบโตมั่นคงตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา สภาพการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวย่อมมีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาจะไม่สั่นคลอนไม่ว่าเกาหลีใต้จะปกครองด้วยระบอบการปกครองแบบใด แต่สำหรับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเกาหลีใต้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้ว่าการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนั้นเกิดขึ้นในสมัยที่ประธานาธิบดีปาร์ค จองฮีมีอำนาจบริหารประเทศ ระบอบการปกครองแบบเผด็จการในช่วงดังกล่าวทำให้ประธานาธิบดีปาร์ค จองฮีดำเนินการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่นได้โดยมองข้ามเสียงคัดค้านที่มีอยู่ในขณะนั้น ตลอดจนนำทุนและเทคโนโลยีของญี่ปุ่นเข้ามาพัฒนาอุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้เศรษฐกิจของเกาหลีใต้เติบโตสูงต่อเนื่องติดต่อกันหลายปี ส่วนญี่ปุ่นนั้นการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ก็มีขึ้นในสมัยที่นายกรัฐมนตรีโชะอิชิเกะ (Sato Eisaku) บริหารประเทศ กลุ่มของโชะอิชิมีความมั่นคงมาก ในพรรคเสรีประชาธิปไตยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มการเมืองภายใต้การนำของคิชิ โนะบุสุเกะ (Kishi Nobusuke) และอิเคดะ ฮายาโตะ (Ikeda Hayato) อย่างเต็มที่ ทำให้สามารถดำเนินการใน

เรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เช่น การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ได้<sup>13</sup> (ไชยวัฒน์ คำชู, รสลิน ศิริยะพันธุ์ และชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข, 2552, 10-14-10-16, Asia Yearbook, 1994, p. 150; Macdonald, 1990, pp. 120-121)

ทัศนคติและบุคลิกของผู้นำก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ประธานาธิบดีซึ่งมีนัยนัยนั้นเป็นนักชาตินิยมที่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอยู่หลายสิบปีก่อนที่จะเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเกาหลีใต้ใน ค.ศ.1948 ความรู้สึกทางลบต่อญี่ปุ่นรวมทั้งการไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจ ทำให้ซึ่งมีนัยรื้อฟื้นนโยบายที่แข็งกร้าวต่อญี่ปุ่นตลอดสมัยที่เขามีอำนาจ ทำให้ดังกล่าวของประธานาธิบดีซึ่งมีนัยทำให้การเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นไม่คืบหน้า แต่ประธานาธิบดีปาร์ค จองฮีซึ่งเป็นนักบริหารที่เน้นผลในทางปฏิบัติมากกว่าการให้น้ำหนักแต่กับอุดมการณ์ได้ผลักดันจนการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นประสบความสำเร็จและยังสามารถสานต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับทั้งสองประเทศต่อมาได้อีกยาวนานกว่าหนึ่งทศวรรษแม้ว่าจะเกิดปัญหาในความสัมพันธ์ทางการเมืองขึ้นเป็นระยะ ๆ ก็ตาม ในขณะที่นายกรัฐมนตรีชเวโตเองก็เป็นนักการเมืองที่สุขุมและรู้จักระมัดระวังที่จะเหมาะสมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ส่วนนายกรัฐมนตรีนาคาโซเนซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่หลายปีในช่วงทศวรรษที่ 1980 นั้นก็เป็นนักการเมืองที่มีทักษะด้านการต่างประเทศค่อนข้างมาก แตกต่างไปจากนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนอื่น ๆ ในช่วงที่ผ่านมา ทักษะดังกล่าวทำให้เขาดำเนินนโยบายต่างประเทศเชิงรุก การที่เขาเห็นว่าญี่ปุ่นจำเป็นจะต้องผนึกกำลังกับเกาหลีใต้และสหรัฐอเมริกาในการสกัดกั้นการขยายอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทำให้นาคาโซเนเลือกเดินทางไปเยือนเกาหลีใต้เป็นประเทศแรกหลังจากเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นแนวทางที่แตกต่างไปจากนายกรัฐมนตรีคนอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ที่มักเดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก การดำเนินการทางการทูตดังกล่าวมีผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก<sup>14</sup> (Hahn, 1985, pp. 191-193; Lokibe, 2011, pp. 176-177)

ส่วนทัศนคติและบุคลิกของประธานาธิบดีคิม แดจุงซึ่งดำรงตำแหน่งในช่วง ค.ศ. 1998 ถึง ค.ศ. 2003 ก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น การที่คิม แดจุงเคยลี้ภัยอยู่ในญี่ปุ่นและได้รับการสนับสนุนจากชาวญี่ปุ่นในช่วงที่ต่อสู้ทางการเมืองกับประธานาธิบดี

<sup>13</sup> ในช่วงดังกล่าว คิม อินอูสุเกะ และ อีเคะดะ ฮายาโตะยังมีบทบาทในพรรคเสรีประชาธิปไตยอยู่มาก แม้ว่าจะพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาแล้วก็ตาม

<sup>14</sup> นาคาโซเนนั้นนับเป็นนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนแรกที่เดินทางไปเยือนเกาหลีใต้ และการเลือกเดินทางไปเยือนเกาหลีใต้เป็นประเทศแรกในฐานะนายกรัฐมนตรีนั้นเป็นการส่งสัญญาณที่ชัดเจนมากว่าต้องการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองให้ดีขึ้น

ปาร์ค จองฮี ทำให้ประธานาธิบดีคิม แดจุง มีความเข้าใจชาวญี่ปุ่นดีและมีทัศนคติทางบวกต่อญี่ปุ่นมากกว่าผู้นำคนอื่น ๆ ของเกาหลีใต้ นอกจากนั้น คิม แดจุง ยังมองว่าการที่นโยบายตะวันฉายแสง (Sunshine Policy) จะประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายซึ่งญี่ปุ่นย่อมมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของนโยบายดังกล่าว นอกจากนั้น การที่ประธานาธิบดีคิม แดจุง เป็นนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยมาตั้งแต่ยังหนุ่ม ผ่านความทุกข์ยากและอันตรายมามากจนประชาธิปไตยในเกาหลีใต้เบ่งบานยั่งยืน ทำให้ชาวญี่ปุ่นในส่วนที่มีแนวคิดเสรีนิยมและแนวคิดปฏิรูปชื่นชมประวัติการต่อสู้ของคิม แดจุง เกียรติภูมิดังกล่าวย่อมมีผลดีต่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ เมื่อนายกรัฐมนตรีโคอิสุมิเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี บุคลิกที่เป็นตัวของตัวเองโดยกำหนดแนวทางที่ถุกมองว่าเน้นความเป็นชาตินิยมรวมทั้งความต้องการที่จะดำเนินนโยบายต่อเกาหลีเหนือโดยอิสระจากกรอบความสัมพันธ์เกาหลีใต้ ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาแบบเดิมสร้างความกังวลใจให้กับทางการเกาหลีใต้เป็นอย่างมาก นอกจากการเดินทางไปศาลเจ้าอาสุคุนิเพื่อคารวะดวงวิญญาณที่ถูกเชื้อมาสถิตอยู่ที่ศาลเจ้าดังกล่าวหลายครั้งก็ได้สร้างความไม่พอใจให้กับสาธารณชนในเกาหลีใต้เป็นอย่างมากซึ่งมีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้อยู่ในสภาพตึงเครียดในช่วงดังกล่าว (Iokibe, 2011, pp. 176 -177; Kim, 2007, pp. 461-480; Kingston, 2011, p. 195)

### ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจนั้น นับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองให้ดำรงคงอยู่อย่างต่อเนื่องท่ามกลางปัญหานานับประการที่เกิดขึ้นตลอดช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าเกาหลีใต้จะขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาอย่างต่อเนื่องแต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย กล่าวคือในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้าเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพของชาวเกาหลีนั้น เกาหลีใต้ต้องการเงินกู้ การลงทุน และเทคโนโลยีของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเป็นแหล่งที่เหมาะสมที่สุดในการได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เนื่องจากญี่ปุ่นเริ่มมีเศรษฐกิจที่มั่นคงมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา มีความพร้อมที่จะให้เงินกู้กับต่างประเทศ ขณะเดียวกันระดับของการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าของญี่ปุ่นก็เป็นสิ่งที่เกาหลีใต้ต้องการ ในขณะที่ญี่ปุ่นต้องการตลาดสำหรับส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ เกาหลีใต้ซึ่งกำลังเร่งรัดพัฒนาประเทศจึงเป็นตลาดที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ นอกจากนั้น เมื่อค่าแรงในญี่ปุ่นเริ่มสูงขึ้นญี่ปุ่นก็เห็นถึงประโยชน์ในการเคลื่อนย้ายอุตสาหกรรมบางประเภทไปยังเกาหลีใต้ ซึ่งการลงทุนเหล่านี้มีความสำคัญต่อการจ้างงานและการพัฒนาเทคโนโลยีของเกาหลีใต้ นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่นซึ่งเข้ามาท่องเที่ยวในเกาหลีใต้มากเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับนักท่องเที่ยวชาติต่าง ๆ ก็ได้สร้างรายได้ให้กับเกาหลีใต้จำนวนมหาศาล เมื่อเวลาผ่านไปความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นจึงมีลักษณะที่ซับซ้อนและพึ่งพาซึ่งกันและกันมากขึ้น แม้ว่าสินค้าหลายประเภทของเกาหลีใต้ เช่น ยานพาหนะ เครื่องเสียง

เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ จะเป็นคู่แข่งที่สำคัญของญี่ปุ่นในตลาดโลกนับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา แต่ชิ้นส่วนของสินค้าเหล่านั้นจำนวนหนึ่งก็ผลิตในญี่ปุ่น ในขณะที่ชิ้นส่วนของสินค้าญี่ปุ่นหลายรายการก็ผลิตในเกาหลีใต้ นอกจากนั้น การที่ทั้งสองประเทศร่วมอยู่ในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคหลายกรอบความร่วมมือก็เปิดโอกาสให้ผู้นำตลอดจนเจ้าหน้าที่และประชาชนของทั้งสองประเทศได้มีโอกาสพบปะและร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น<sup>15</sup> (Asia Yearbook, 1994, pp. 4-7; Cooney & Scarbrough, 2008, pp. 176-178; Clark, 1991, pp. 59-64; Kim, 2007, pp. 463-480; Uk & Roehrig, 2010, p. 192)

### ปัจจัยด้านความมั่นคง

นอกจากปัจจัยต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัจจัยด้านความมั่นคงก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นจะต้องพิจารณาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เอเชียตะวันออกนับได้ว่าเป็นภูมิภาคที่มีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก การแบ่งคาบสมุทรเกาหลีออกเป็น 2 ส่วนจนกลายเป็นประเทศเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ การที่พรรคคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จและก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้น รวมทั้งการเกิดสงครามเกาหลีมีผลทำให้ความมั่นคงในเอเชียตะวันออกถูกผนวกเข้าไปในโครงสร้างของสงครามเย็นอย่างแยกออกจากกันได้ง่าย ในการปกป้องเกาหลีใต้จากการคุกคามของเกาหลีเหนือ กองกำลังทางบกของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งอยู่ในเกาหลีใต้จำเป็นต้องพึ่งกำลังทางอากาศจากฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น รวมทั้งกองเรือที่ 7 ของสหรัฐอเมริกาในน่านน้ำแปซิฟิก ในขณะที่กองทัพเกาหลีใต้รวมทั้งกองกำลังทางบกของสหรัฐอเมริกาในเกาหลีใต้ก็เปรียบเสมือนด่านหน้าของญี่ปุ่นในการสกัดกั้นการคุกคามของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้ เกาหลีใต้กับญี่ปุ่นจึงอยู่ในฐานะที่พึ่งพิงซึ่งกันและกันในด้านความมั่นคง แต่การที่ทั้งสองประเทศมีบาดแผลจากอดีตที่ยังไม่สามารถขจัดให้หมดไปได้ ตลอดจนข้อจำกัดจากรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ทำให้ทั้งสองประเทศไม่ประสงค์ที่จะเป็นพันธมิตรทางทหาร รวมทั้งค่อนข้างระมัดระวังในการเข้าไปผูกพันกับความมั่นคงของอีกประเทศหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ สหรัฐอเมริกาจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมช่องว่างเหล่านี้เข้าด้วยกันโดยสร้างความร่วมมือแบบทวิภาคีระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา และเกาหลีใต้-สหรัฐอเมริกา แต่ในมุมมองของสหรัฐอเมริกาแล้วความร่วมมือในกรอบทวิภาคีดังกล่าวก็เปรียบเสมือนเป็นการสร้างระบบพันธมิตรทางทหารระหว่างสหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ และญี่ปุ่นขึ้นมาอย่างหลวมๆ ในเอเชียตะวันออก โครงสร้างความมั่นคงในลักษณะดังกล่าว ทำให้สหรัฐอเมริกาต้อง

<sup>15</sup> เกาหลีใต้และญี่ปุ่นได้รวมอยู่ในกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศหลายกรอบความร่วมมือ เช่น การประชุมสุดยอดผู้นำรัฐบาลจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้, การประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit), กรอบความร่วมมืออาเซียนบวกสาม (ASEAN Plus Three Cooperation), เอเปค (APEC), อาเซม (ASEM) ฯลฯ

คอยเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นอยู่อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าความพยายามดังกล่าวจะประสบความสำเร็จแต่เพียงบางส่วน แต่ก็มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น การสนับสนุนให้เกาหลีใต้กับญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน การผลักดันให้ญี่ปุ่นเข้าร่วมในองค์การพัฒนาพลังงานสำหรับคาบสมุทรเกาหลี ตลอดจนการเจรจาหกฝ่ายว่าด้วยวิกฤตการณ์นิวเคลียร์เกาหลีเหนือถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาได้เป็นอย่างดี (Cho, 1989, p. 78, 127-131; Kim, 1992, 483; Lee, 1985, pp. 34-55; Meyer, 1992, pp. 760-761)

### ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม

ส่วนปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมนั้นก็เป็นปัจจัยที่มีผลเช่นกันต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นซึ่งก่อให้เกิดทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง การที่ทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นต่างก็รับอารยธรรมจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของตน ทำให้ทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมหลายด้านใกล้เคียงกัน การที่ต่างก็รับอารยธรรมทางด้านภาษาจากจีนทำให้ชาวเกาหลีและชาวญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมทางด้านภาษาร่วมกันในส่วน เช่น คำยืมจากจีนและอักษรจีนซึ่งยังคงผสมผสานอยู่ในภาษาญี่ปุ่นและในภาษาเกาหลี ส่วนค่านิยมในลัทธิขงจื้อซึ่งฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิตของชาวเกาหลีและชาวญี่ปุ่นก็มีผลทำให้สำนึกเกี่ยวกับสถานภาพชายหญิง ระบบอาวุโส และความสัมพันธ์ในครอบครัวของชาวเกาหลีและชาวญี่ปุ่นมีลักษณะใกล้เคียงกัน ส่วนศิลปกรรมซึ่งต่างก็รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมจีนก็มีลักษณะร่วมกันในหลายด้าน ลักษณะร่วมดังกล่าวทำให้ทางการญี่ปุ่นซึ่งผนวกเกาหลีเข้าเป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1910-1945 เชื่อว่าจะเปลี่ยนแปลงชาวเกาหลีให้หันมายอมรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ในช่วง ค.ศ.1965-2009 นั้นประเด็นเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมก็ยังเป็นประเด็นที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง เช่น ยังมีการถกเถียงกันอยู่อย่างกว้างขวางในสังคมเกาหลีใต้และญี่ปุ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสร้างบ้านแปลงเมืองของญี่ปุ่นในยุคยะมะโตะ (Yamato Period) จนถึงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การถกเถียงเรื่องผู้ริเริ่มการคิดค้นผักดอง<sup>16</sup> ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา กระแสความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของทั้งสองประเทศได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในระดับประชาชนต่อประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากความนิยมดังกล่าวยังดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนก็จะมีผลในการสร้างความเข้าใจระหว่างประชาชนของประเทศทั้งสองได้มากขึ้น (Cooney & Scarbrough, 2008 : 177-178, Kingston, 2011)

<sup>16</sup> ในช่วงที่ญี่ปุ่นเริ่มมีการรวมศูนย์อำนาจซึ่งเรียกว่าสมัยยะมะโตะ (Yamato) นั้น นักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่าชาวเกาหลีจำนวนหนึ่งเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารยธรรมในช่วงดังกล่าว แต่ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากยังคงไม่ยอมรับข้อสรุปดังกล่าว

ปัจจัยต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นล้วนมีผลต่อการพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นตลอดช่วงกว่า 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ในการนี้จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และปัจจัยทางประวัติศาสตร์ เป็นปัจจัยที่มีบทบาทในการกำหนดโครงสร้างหลักของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง ในขณะที่ปัจจัยทางด้านการเมืองภายใน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านความมั่นคงและกระแสความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นปัจจัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในแต่ละช่วงเวลา ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงที่มีการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันนั้น ปัจจัยที่มีผลค่อนข้างมากต่อความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าว ได้แก่ ปัจจัยทางด้านการเมืองภายในโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ประธานาธิบดีปาร์ค จองฮีก้าวขึ้นมามีอำนาจในเกาหลีใต้และปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ผู้นำเกาหลีใต้และญี่ปุ่นดำเนินการจนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตได้สำเร็จ ส่วนในช่วง ค.ศ.1965-1983 นั้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสองประเทศได้รับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทในการธำรงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันให้พัฒนาต่อไปได้แม้จะมีปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยด้านความมั่นคงโดยเฉพาะการคุกคามจากเกาหลีเหนือมีบทบาทค่อนข้างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1990 และ 2000 สำหรับความสัมพันธ์ในระดับประชาชนโดยเฉพาะความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศนั้นมีความสำคัญมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา ในการนี้น่าเชื่อได้ว่าความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญควบคู่ไปกับการพึ่งพิงกันในทางเศรษฐกิจในการทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ส่วนประเด็นต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขก็ยังคงเป็นปัญหาในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นต่อไป

### บทสรุป

โดยสรุปแล้วพบว่าผลการวิจัยสอดคล้องกับสมมุติฐาน กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1965 ถึง ค.ศ. 2009 มีการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ที่เผชิญหน้าและค่อนข้างตึงเครียดในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 มาเป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพิงกันมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา แม้จะเกิดความตึงเครียดขึ้นเป็นระยะก็ตาม โดยมีความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากอดีต ปัญหาพรมแดน ภัยคุกคามจากมหาอำนาจและประเทศเพื่อนบ้าน การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าว

## บรรณานุกรม

- ไชยวัฒน์ คำชู. (2549). *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยวัฒน์ คำชู, รศริน ศิริยะพันธ์และชัยวัฒน์ มานศรีสุข. (2552). การเมืองระหว่างประเทศของญี่ปุ่น. ใน *การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. การเมืองระหว่างประเทศของเกาหลี. ใน *การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Ahn, B.-J. (1993). Japanese policy toward Korea. In G. Curtis (Ed.), *Japanese foreign policy after the Cold War* (pp. 263-273). Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Barnds, W. J. (Ed.). (1976). *The two Koreas in East Asian affairs*. New York: New York University Press.
- Bean, R. M. (1990). *Cooperative security in Northeast Asia: A China-Japan-South Korea coalition approach*. Washington, D.C.: National Defense University.
- Bridges, B. (1993). *Japan and Korea in the 1990s: From antagonism to adjustment*. Aldershot: Edward Elgar.
- Cabinet Public Relations Office. (2011). *Prime Minister of Japan and his cabinet*. Retrieved from <http://japan.kantei.go.jp/>
- Cha, V. D. (1999). *Alignment despite antagonism: The United States-Korea-Japan security triangle*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Cho, M. H. (1989). *Korea and the major powers: An analysis of power structures in East Asia*. Seoul: Research Center for Peace and Unification of Korea.
- Choi, W.-s. (1987). *The diplomatic history of Korea* (2nd ed.). Seoul: Myoung Ji Publishing Company.
- Clark, D. N. (Ed.). (1991). *Korea briefing, 1991*. Boulder: Westview Press.
- Cooney, K. J. & A. Scarbrough. (2008). Japan and South Korea: Can these two nations work together?. *Asian Affairs*, 35(3), 173-192.
- Hahn, B.-h. (1985). Policy toward Japan. In H. Sung-joo (Ed.), *The foreign policy of the Republic of Korea*. New York: Columbia University Press.

- Hook, G. D. (2005). *Japan's international relations: Politics, economics and security*. London: Routledge.
- Henthorn, W. E. (1971). *A history of Korea*. New York, NY: Free Press.
- Iokibe, M. (2011). Japan diplomacy after the Cold War. In M. Iokibe (Ed.), *The diplomatic history of postwar Japan* (R. D. Eldridge, Trans.). London: Routledge.
- Kingston, J. (2011). Korean-Japanese history in modern time. *The Japan Times*. Retrieved from <http://search.japantimes.co.jp/print/fl20100822x4.html>
- Lee, C.-S. (1985). *Japan and Korea: The political dimension*. Stanford, CA: Hoover Institution Press.
- Lee, J.-h. & C.-I Moon. (2002). Responding to Japan's Asian policy: The Korean calculus. In T. Inoguchi (Ed.), *Japan's Asian policy*. New York: Palgrave.
- Macdonald, D. S. (1990). *The Koreans: Contemporary politics and society*. Boulder, CO: Westview.
- Marley, J. W. (1981). *Japan and Korea: American's allies in the Pacific*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Matake, K. (2000). Japanese foreign policy toward Northeast Asia. In T. Inoguchi & P. Jain (Eds.), *Japanese foreign policy today: A reader* (pp. 226-250). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Meyer, P. F. (1992). Gorbachev and post-Gorbachev policy toward the Koreans Peninsular. *Asian Survey*, 32(8), 757-772.
- Nakanishi, H. (2011). Overcoming the crises: Japanese diplomacy in the 1970s. In M. Iokibe (Ed.), *The diplomatic history of postwar Japan* (R. D. Eldridge, Trans.). London: Routledge.
- Rhyu, S. Y., & Lee, S. J. (2006). Changing Dynamics in Korea-Japan Economic Relations: Policy Ideas and Development Strategies. *Asian Survey*, 46(2), 195-214.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2011). Kim Dae-Jung. *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Kim-Dae-Jung>
- UK, H. & T. Roehrig. (2010). *South Korea since 1980*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Watts, W., et al. (1979). *Japan, Korea and China*. Massachusetts: D.C. Heath and Company.
- Asia 1994 yearbook*. (1994). Hong Kong: Far Eastern Economic Review.

